
ВІТЧИЗНЯНИЙ І ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

УДК 37:93(744)

DOI 10.31654/2663-4902-2022-PP-4-95-102

Назаренко О. В.

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземних мов і методик їх навчання
Київського університету імені Бориса Грінченка
elena-nazarenko@ukr.net
orcid.org/ 000-0002-5372-848X

**ВПЛИВ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ НА РОЗВИТОК
ПЕДАГОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ
ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ**

У статті розглянуто розвиток педагогічної науки у вищих освітніх закладах України. Мета дослідження – аналіз педагогічних ідей науковців педагогічних вишів (на прикладі Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова) у взаємозв'язку з суспільно-політичними змінами в державі, які відбувались впродовж першої половини ХХ століття.

Представлено тенденції розвитку наукових досліджень викладачів у 20–50-ті роки ХХ століття, які характеризувались радикальними змінами у житті суспільства, численними освітніми трансформаціями. Розглянуто такі напрямки наукової діяльності, як цілісний підхід до особистості в процесі навчання та виховання, вплив середовища на розвиток учнів, індивідуалізація навчання, метод тестування в педагогіці, впровадження альтернативних форм організації навчання (комплексного навчання, проектного, дельтону плану), дослідження проблем уроку (класифікація уроків, методи й засоби навчання та ін.), розробка питань трудового, морального, сімейного виховання.

Показано різноманітність та цінність експериментальних розробок вчених у період 20-х років ХХ століття, спрямованих на впровадження кращого педагогічного досвіду інших країн у вітчизняний навчально-виховний процес.

Акцентовано на ролі дослідників у процесі формування національної освіти й педагогіки: розробці проблем навчання й виховання на основі українознавчого матеріалу, створенні підручників українською мовою.

З посиленням ідеологічного тиску на освітню галузь та контролю за змістом наукових праць дослідження викладачі вимушені були обмежитись тематикою, що відповідала спрямованості радянського уряду на побудову соціалістичного суспільства. Підкреслено, що в цей складний та суперечливий період розвитку науки провідні науковці-педагоги змогли зробити вагомий внесок в освітню галузь. Їхні дослідження вплинули на подальший розвиток української педагогіки, низка тем (національне виховання, нетрадиційні форми організації навчання, родинна педагогіка) становлять інтерес для сучасності та потребують детальнішого вивчення.

***Ключові слова:** педагогічні дослідження, наукові пошуки, вчені-педагоги, розвиток національної освіти, педагогічна наука, вищі педагогічні заклади.*

Постановка проблеми. Сучасна система освіти в Україні, що орієнтована на входження до світового освітнього простору, переживає черговий період трансформацій, які тісно пов'язані з суспільно-політичними змінами в країні. Впродовж ХХ століття, яке було складним та суперечливим історичним періодом, відбувались численні економічні, політичні, світоглядні зміни, які обумовили підхід до навчання та виховання молодого покоління. Особливо насиченою була перша половина століття через неодноразову зміну влади, численні реформи освітньої галузі, які визначали спрямованість педагогічної науки та зміст педагогічних досліджень. На теперішній час цей період є особливо вартим уваги, оскільки останнім часом педагогічна наука розвивається у складних обставинах (реформування, пандемія, російсько-українська війна), і для розв'язання проблем сучасності важливо розуміти передумови їх виникнення, глибше дослідивши педагогічні ідеї минулого, зокрема наукові пошуки вчених провідних педагогічних закладів.

Аналіз досліджень та публікацій. Проблеми становлення та розвитку національної системи освіти й педагогічної думки України представлено у дослідженнях Л. Березівської, Л. Вовк, Н. Гупана, Н. Дем'яненко, О. Сухомлинської. Науково-педагогічні ідеї викладачів українських вишів розглядали Л. Коваленко, Л. Король, В. Майборода, І. Сіра. Науковій спадщині окремих вчених педагогічних вишів присвячено дослідження Я. Зелінської, Н. Кошечко, Г. Лесик, Л. Ніколенко, В. Стеценко, С. Стрілець, С. Шевченко. Але питання розвитку ідей вчених педагогічних закладів у взаємозв'язку з політичними змінами потребує ґрунтовнішого вивчення.

Мета статті – розглянути педагогічні дослідження науковців педагогічних вишів (на прикладі НПУ імені М. П. Драгоманова) в контексті суспільно-політичних змін в Україні впродовж першої половини ХХ століття.

Виклад основного матеріалу дослідження. Педагогічні виші відіграють провідну роль у формуванні нового покоління, оскільки готують учителів, які в майбутньому безпосередньо впливатимуть на розвиток системи освіти. Тому дослідження професорсько-викладацького складу завжди були орієнтиром для педагогічної науки й розвивались у взаємозв'язку з історичним поступом.

Початок ХХ століття відомий в історії України як період її інтеграції у світовий культурний процес. Активізація суспільно-політичного життя, модернізація світової економіки мала значний вплив на українську національну культуру й зокрема освіту, яка зазнала низки позитивних змін. Світова педагогіка розвивалась у той час згідно таких провідних напрямів: індивідуалістична педагогіка, "вільне" виховання, педологія з експериментальною педагогікою. Педагогічна наука базувалася на індивідуальному підході до вихованців, організації навчально-виховного процесу на основі поваги до дітей, з урахуванням їх інтересів, формування цілісної особистості [1; 9; 10]. Завдяки активним експериментальним дослідженням вона стала практично орієнтованою наукою, що відрізнялась різноманіттю досліджуваних напрямків. Вчені українських педагогічних вишів ґрунтовно вивчали світовий досвід й впроваджували його в Україні, а також проводили власні оригінальні наукові пошуки.

Наукові результати усестороннього дослідження особистості дитини використовувались для забезпечення ефективності навчально-виховного процесу, високо цінувались й використовувались впродовж наступних десятиліть, є предметом вивчення й сучасними вченими. Це проблеми дитячої праці, інтересів учнів, взаємодії середовища та розвитку особистості, успішності та оптимізації процесу навчання, профорієнтації. Дослідження охопили різні вікові періоди розвитку, починаючи з дошкільного віку.

З метою індивідуалізації навчально-виховної діяльності вчені намагались глибше вивчати інтереси учнів. Монографія професора С. Ананьїна «Інтерес по учению современной психологии и педагогики» (1915) була першим детальним аналізом проблеми інтересу в світовій педагогіці. Важливими були й експериментальні дослідження вченим спрямованості молоді, творчості в процесі виховання у праці «Дитячі ідеали» (1913).

Педагоги-методисти враховували тенденції світової науки, яка ставила дитину в центр освітнього процесу. На ідеях педоцентризму була побудована наукова діяльність професора К. Лебединцева в галузі методики математики. В основі його

експериментальних досліджень – принцип зв'язку навчання з оточуючим середовищем [5]. Запропонований педагогом метод вивчення математичних дисциплін спонукав учнів до самостійного мислення та учбово-пошукової діяльності. У підручниках вченого велику увагу приділено урахуванню індивідуально-психологічних особливостей школярів, а також зв'язку теоретичного та практичного матеріалу, тому вони актуальні дотепер.

Нагальною для початку ХХ століття була проблема визначення здібностей та обдарованості учнів і застосування методу тестування в педагогіці. Вчені вивчали способи перевірки знань та навичок учнів, розробляли тести для об'єктивного й точного оцінювання в школах. Так, Б. Манжос та Г. Костюк ґрунтовно розглянули різні способи тестування, провівши експериментальні дослідження у десятках шкіл. Важливо, що тести складено з урахуванням індивідуальних особливостей школярів.

Пріоритетність особистісного підходу до освітнього процесу 20-х років зумовив науковців розглядати питання впливу середовища на розвиток дитини. Я. Чепіга звертав увагу на провідну роль родини, на важливість особистого прикладу батьків, Г. Костюк й С. Чавдаров вивчали оточення учнів, які відстають у навчанні. В педагогічній пресі викладачі публікували результати проведених у школах експериментів та рекомендації для вчителів щодо подолання проблеми неуспішності [3; 5].

У зв'язку з активним розширенням мережі професійно-технічних навчальних закладів країни актуальності набули дослідження вченими проблем навчання та виховання дітей юнацького віку. Особливо вони зосередились на проблемі профорієнтації. Помітний внесок в розробку цього питання належить видатному науковцю Д. Ніколенку, який на початку своєї професійної діяльності вивчав інтереси молоді, питання змісту та засобів профорієнтації, а також публікував книги з рекомендаціями щодо вибору професії [3; 8].

Поширеність ідей трудової педагогіки у світовій науці початку минулого століття призвела до того, що праця стали розглядати як основу шкільного навчання, що було закріплено у таких документах, як «Положення про єдину трудову школу РРФСР», «Основні принципи єдиної трудової школи» (1918). Тому багато науковців зосередились на проблемах шкільної праці дітей, трудового виховання [1, с. 73–105]. Відомий дослідник Б. Манжос вивчав проблеми організації праці школярів з урахуванням їх вікових та фізіологічних особливостей, розробив рекомендації щодо облаштування шкільних майстерень. Я. Чепіга розглядав дитячу працю у взаємозв'язку з розумовим розвитком. Г. Костюк доводив необхідність організації дитячої праці на основі спостережень за учнями та особистісного підходу до кожного.

Освітні реформи, розгорнуті більшовицькою владою в новоствореній державі, мали на меті кардинально змінити систему освіти, відмовившись від традиційної педагогіки, від усіх дореволюційних здобутків. Це призвело, зокрема, до повної відмови від класно-урочної системи навчання і впровадження альтернативних організаційних форм, запозичених з зарубіжного педагогічного досвіду: спочатку комплексних програм, потім лабораторно-бригадного навчання, а згодом проектного навчання.

Проблеми комплексного навчання, яке передбачало згрупування навчального матеріалу не по дисциплінам, а згідно трьох розділів (природа, праця, суспільство), глибоко вивчав О. Музиченко. На основі вивчення закордонного досвіду він представив власне бачення, що ґрунтувалося на індивідуалістичному підході, вільному розвитку дитини, а також урахуванні національних традицій з використанням краєзнавчого матеріалу. Інші педагоги закладу (Я. Чепіга, Б. Манжос, В. Помагайба) також вивчали цю організаційну форму та публікували статті, методичні рекомендації для вчителів з метою покращення впровадження нових програм [8].

Введення в освітню систему американського Дальтон-плану спонукало провідних вчених вивчати та аналізувати його, адаптуючи до умов української школи. Ця організаційна форма базувалась на принципі індивідуалізації, що реалізувався через самостійне засвоєння учнем навчального матеріалу та вільний вибір шляхів, форм, часу в період виконання навчального плану. Оскільки радянська ідеологія передбачала виховання особистості в колективі, Дальтон-план мав змінитись у бік зменшення індивідуалізації, тому трансформувався у бригадно-лабораторне

навчання, де завдання виконувалось у групах. Науковці вищів намагались розробляти проблеми такого навчання з позицій колективного виховання, зосередившись на організації ефективної співпраці учнів (зокрема Б. Манжос). Але не всі підтримували таку ідею, оскільки у групах спостерігалось прикривання колективною роботою, безвідповідальність, різний ступінь самостійності.

Експерименти з впровадження проектного навчання провідні вчені загалом прийняли позитивно через формування навичок цілепокладання, планування та організації власної навчальної діяльності, дотримання принципу природовідповідності. Але радянська ідеологія не схвалювала індивідуальні проекти (як це було в американських школах) через невідповідність завданням виховання колективізму. Та й тематика більш відповідала ідеологічним, а не педагогічним завданням, тому не викликала зацікавленості. Щойно розпочавшись у 1930 році, впровадження проектів через рік було припинено.

Таким чином, науковці закладу не мали змоги ретельніше апробувати й удосконалювати інноваційні форми навчання через постійні зміни у вказівках уряду. С. Ананьїн, В. Помагайба, Я. Чепіга та інші не схвалювали заміну традиційного уроку іншими формами, вони підтримували їх лише як доповнення до класно-урочної системи [5]. Поспішне впровадження показало неефективність комплексного, бригадно-лабораторного, проектного навчання, особливо враховуючи їх модифікації в бік колективізму.

З початком наступного десятиліття контроль держави над усіма сферами суспільного та культурного життя посилювався. Період наукових пошуків, експериментів, втілення педагогічних інновацій та впровадження досвіду світової педагогіки закінчився. Постанови ЦК ВКП (б) від 05.09.1931р. та від 25.08.1932 р. дали початок авторитарній педагогіці, яка майже не залишала місця для творчої діяльності вчителя [1, с. 106–126; 10]. Основною формою організації навчання проголошено урок, і почалось активне вивчення таких тем, як класифікація та структура уроків, вимоги до уроку, застосування різних методів навчання під час уроку (М. Даденков, В. Помагайба, С. Чавдаров, Я. Рєзнік). Більше уваги в публікаціях відведено уроку-лекції, розповіді. Роль педагога в навчальному процесі з цього часу перебільшувалась, порівняно з попередніми десятиліттями, коли вчені звертали увагу на його функції помічника, порадирика, тобто того, хто спрямовує учня й надає при цьому достатньо ініціативи для навчальної творчості. Тому науковці педагогічних вищів вимушені були більше розробляти питання підвищення авторитету вчителя, організації його діяльності, вдосконалення педагогічної майстерності.

Учневі відтепер відводилась пасивна роль, тому науковці досліджували питання ефективного запам'ятовування, закріплення, повторення навчального матеріалу, організації роботи з книгою та ролі підручника (Т. Бугайко, П. Волинський, Я. Рєзнік, С. Чавдаров). З 50-х років ґрунтовніше вивчали проблему застосування наочності під час уроку [2, 9]. Вище згадані розробки безумовно є важливими для дидактики, проте надмірна увага до них не сприяла повноцінній розробці інших проблем педагогічної науки.

На проблемах розвитку особистості учня, формуванні творчого й самостійного мислення, індивідуалізації навчального процесу не акцентувалось, їх обережно порушували лише окремі вчені. У 40-х роках Я. Рєзнік публікував праці з критикою формалізму у навчанні, висловлюючись на підтримку особистісного підходу. Він підкреслював необхідність використання досягнень психології, обґрунтовував принцип поєднання виховання з навчанням. Проте такі погляди вченого зазнавали гострої критики та звинувачень в так званому «буржуазному націоналізмі» та «космополітизмі».

В період, коли дослідження вже не відрізнялись різноманітним тем, варто згадати публікації Г. Костюка щодо проблеми успішності у навчанні, у вирішенні якої він важливу роль відводив індивідуалізованому підходу. В. Помагайба у працях, присвячених актуальним тоді проблемам уроку як основної форми навчання, не схвалював пасивну роль учня й шукав способи її активізації, звертав увагу на особливості кожної дитини. Цінним є те, що він один з небагатьох, хто у 30-х роках обґрунтовував принцип залежності ефективності навчання від емоційного стану учнів.

Поширення комуністичної ідеології в країні та перехід від індивідуалістичної педагогіки до колективного виховання призвели до розробки таких тем, як проблема працездатності шкільного колективу (В. Помагайба), організація дошкільного дитячого колективу (О. Дорошенко), організація групової навчальної діяльності учнів на уроці (Б. Манжос) тощо.

Розробка проблем виховання сконцентрувалась переважно на моральному аспекті. Розглядалися питання розвитку дисциплінованості, товариськості, поваги до інших. Оскільки тоталітарний режим потребував молоде покоління, яким легко буде керувати, завданням педагога стало формування скромності, відданості переконанням, здатності до самопожертви. Ефективними методами виховання вважались переконання, моральні бесіди, схвалення чи осуд з боку колективу, приклад (особливо тогочасних політичних діячів). Тому з 30-х років ці питання досліджували С. Литвинов, Й. Селіханович, С. Чавдаров, та ін. Варто підкреслити, що метод заохочення і покарання одним з перших в Україні ґрунтовно вивчав Д. Шелухін у 50-х роках [5; 9].

В період посиленого контролю за відповідністю праць ідеологічним завданням вчені вимушені були торкатись проблем громадянського виховання, формування вміння жити за правилами суспільства, розвитку так званого почуття «радянського патріотизму». Тема виховання любові саме до України стала забороненою, як і виховання на народних традиціях.

Політика сталінізму, що повністю підкорила собі освітню галузь, значною мірою торкнулась і родинного виховання, применшуючи роль сім'ї у формуванні дитини. Тому проблеми родинного виховання українськими педагогами досліджувались мало. У 20-х роках на значення сім'ї у формуванні особистості дитини неодноразово звертав увагу Я. Чепіга, і лише наприкінці 40-х років у Київському педінституті ця тема стала комплексною темою кафедри педагогіки. Г. Боришполець, Ф. Гурвич, М. Задесенець М. Миронов та інші вивчали проблеми фізичного, морального, трудового виховання, методи виховного впливу в родині. Теми фізичного розвитку дитини, формування інтересу до читання, ролі особистого прикладу батьків та інші становлять інтерес і для сучасної педагогіки. Але в радянський період науковці не згадували про виховання на народних традиціях та звичаях, релігійне виховання, оскільки сім'ї відводилась роль посередника в процесі виконання поставлених державою завдань. Тому педагоги вимушені були підкреслювати значення взаємодії родини з школою, виховний вплив школи та громадськості, важливість зміцнення авторитету вчителя.

Отже, виховання в радянській педагогіці стало найбільш пріоритетною сферою, і вчені більше не могли продовжувати тему цілісного дослідження дитини, розробляти питання особистісно-орієнтованого підходу до навчання, проводити експериментальні пошуки, використовувати досвід світової науки.

Окремо варто згадати внесок науковців у розвиток української національної освіти. На початку ХХ століття умови для розробки педагогами питань національного виховання в Україні були сприятливими: після русифікаторської політики царського уряду, зі зміною влади освіта на деякий час зазнала позитивних змін. Розпочато офіційну політику українізації, важливою складовою якої була українізація освітніх закладів. Викладачі Київського ІНО, вирішуючи цю проблему, наголошували на необхідності вивчення української мови разом з культурою, проведенні українознавчої роботи у позашкільній діяльності, забезпеченні україномовними підручниками.

Особливу увагу вони приділили українізації старшої школи, оскільки там ця проблема відчувалась найбільш гостро. З метою забезпечення шкіл методичними матеріалами українознавчих дисциплін викладачі розробляли навчальні програми й публікували статті з рекомендаціями педагогам. Д. Ніколенко, наприклад, розробив програму з української мови для профшкіл, в якій увага акцентована на формуванні практичних навичок. Г. Іваниця у своїх публікаціях підкреслював, що для відродження національної культури важливо послуговуватись рідною мовою не лише у професійній діяльності, а й у повсякденному житті [4].

Вагомим був внесок викладачів у розробку підручників: у 1920-х вийшли друком численні букварі, читанки для дітей різного шкільного віку, хрестоматії з української

літератури. Книги Я. Чепіги. О. Астряба, В. Доги, Г. Іваниці були першими україномовними підручниками та друкувались мільйонними тиражами. У літературі для педагогів відображені результати наукових досліджень вчених, що відповідали тенденціям світової науки. Це «Трудова школа» та «Схеми психофізіологічного розвитку дитини» С. Ананьїна, «Математика з життя» Я. Резніка, «Збірник по комплексному методу» (Я. Резнік, Г. Іваниця) «Сучасна педагогічна Німеччина» О. Музиченка, «Практика Дальтонівського плану. (Книга для педагогів)» Б. Манжоса, «К методике исследования личности ребёнка» А. Володимирського, «Вступ до сучасної педагогіки. Виховання в його природних культурно-історичних та філософсько-наукових основах» В. Петруся та інші [3].

Пізніше з'явилися відомі підручники для педагогічних закладів: «Педологія» за ред. Г. Костюка (1933), підручники з дидактики Б. Манжоса (1930), «Педагогіка» (1940) та «Принципи радянської дидактики» (1949) С. Чавдарова, «Історія педагогіки» М. Даденкова (1947), підручники з методики викладання української мови С. Чавдарова, методики викладання літератури Т. Бугайко та П. Волинського, методики математики О. Астряба та інші [2, 5]. Книги викладачів закладу 40-х–50-х років безсумнівно мають наукову цінність, проте тотальний контроль уряду за науковими розробками не дозволив аналізувати та впроваджувати світовий освітній досвід, розробляти питання української національної освіти, що значно збіднило їх зміст.

Отже, тоталітарний режим негативно вплинув на педагогіку. Пріоритетними були не дослідження, які після експериментальних перевірок мали б втілюватись в освітню систему й стати основою освітніх реформ, а навпаки: урядові рішення визначали напрям наукових пошуків [6]. Педагогічні розробки набули описового характеру, а ізоляція від світового освітнього простору призвела до того, що вчені обмежувались вивченням радянського досвіду, вимушені були більше уваги приділяти коментуванню ідей марксизму-ленінізму про освіту й виховання, аніж власним розробкам.

Вчені, які досліджували проблеми національної школи й опирались на досвід інших країн, були репресовані. Серед них Я. Чепіга, Б. Манжос, В. Дога, Г. Іваниця. Критики зазнали і праці Г. Костюка, Я. Резніка за індивідуалістичний підхід у педагогіці. Багатьом довелось переорієнтуватись, надавши своїм публікаціям ідеологічного змісту, критикуючи зарубіжну педагогіку, дехто вдавався до критики колег [4].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз архівних джерел, науково-педагогічної літератури досліджуваного періоду показав тенденції в розробках вчених-педагогів першої половини ХХ ст., які визначались напрямом суспільного розвитку СРСР, оскільки українська наука формувалась в межах радянського наукового простору. До кінця 1920-х викладачі педагогічних вишів активно розробляли авторські наукові ідеї. Проте російсько-радянський режим згорнув низку важливих експериментальних досліджень, загальмувавши поступ української науки на десятки років. Багатьох провідних вчених було репресовано, а їхні праці замовчували. Навіть тих, хто отримав визнання всесоюзного рівня, було піддано осуду. Водночас педагогічна наука України того періоду має здобутки, які вплинули на подальший розвиток галузі та відомі не лише в нашій країні, але й за кордоном. Подальшого уважнішого вивчення потребують дослідження 30-х – 80-х років, недооцінені сучасниками, а також їх переосмислення з позицій сьогодення.

Література

1. Березівська Л.Д. Реформування загальної середньої освіти в Україні у ХХ столітті крізь призму джерелознавства: наук.-допом. бібліогр. покажч. / НАПН України, Від-ня заг. педагогіки та філософії освіти, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця: ТОВ «ТВОРИ». 2019. 251 с.
2. Звіт про науково-дослідну роботу кафедри педагогіки за 1950 р. *Держ. архів м. Києва*. Ф. Р–346. Оп. 2. Спр. 490, 2 арк.
3. Матеріали про видання підручників дитячої літератури та комплектування науково-педагогічних і дитячих бібліотек. 5.07.24.–24.10.24 р. *ЦДАВО України* (Центр. держ. архів вищ. органів влади та упр. України). Ф. 166. Оп. 4. Спр. 343. 177 арк.
4. Назаренко О. В. Внесок українських науковців-педагогів у розвиток національної освіти 20-х років ХХ століття. *Діалог культур у Європейському освітньому просторі:*

Матеріали IV Міжнародної конференції, м. Київ, 14 травня 2019 р. Київ: КНУТД, 2019. С. 125–128.

5. Nazarenko O. V. The main directions of pedological researches in Kyiv institute of people's education. *Topical questions of contemporary science: Collection of scientific articles*. Aspekt Publishing, Taunton, MA, USA. 2017. P. 459–463.

6. Прокопенко І. Ф. Роль педагогічної науки в модернізації сучасної освіти та українського суспільства. *Новий колегіум: наук. інформ. журн.* 2019 (97). № 3. С. 4–12.

7. Річний звіт про роботу КДПІ ім. О. М. Горького за 1956/57 н. рік. – *ЦДАВО України* (Центр. держ. архів вищ. органів влади та упр. України). Ф. № 166, оп. 15, спр. 2088, 69 арк.

8. Річні звіти інститутів народної освіти за 1924/25, 1925/26, 1926/27 навч. роки та матеріали до них. *ЦДАВО України* (Центр. держ. архів вищ. органів влади та упр. України). Ф. № 166. Оп. 5. Спр. 289, 711 арк.

9. Сафонова Н. В. Інноваційна педагогічна думка видатних педагогів 20-х років ХХ століття та її втілення в сучасну шкільну практику: навч.-метод. посібник. О.: Друкарський дім, 2005. 110 с.

10. Сухомлинська О. В. Радянська педагогіка як ідеологія: спроба історичної реконструкції. *Історико-педагогічний альманах*. 2014. Вип. 1. С. 4–24.

References

1. Berezivska, L.D. (2019). Reformuvannya zagalnoyi serednoyi osvity v Ukrayini u XX stolitti kriz pryzmu dzhereloznavstva [Reform of secondary education in Ukraine in the 20th century]. Vinnytsia [in Ukrainian].

2. Zvit pro naukovo-doslidnu robotu kafedry pedahohiky za 1950 rik [Research report of the department of pedagogy for 1950 year]. Kyiv: State Archive. F. R–346. Op. 2. Spr. 490, 2 p. [in Ukrainian].

3. Materialy pro vydannya pidruchnykiv dytyachoyi literatury ta komplektuvannya naukovo-pedagogichnyh i dytyachyh bibliotek. 5.07.24.–24.10.24. [Materials about publishing of the child's literature]. *Central State Archive of Ukraine*. F. 166. Op. 4. Spr. 343. 177 p. [in Ukrainian].

4. Nazarenko, O.V. (2019). Vnesok ukrayinskyh naukovtsiv-pedagogiv u rozvytok nacionalnoyi osvity 20-x rokiv XX stolittya [The role of Ukrainian pedagogues in the development of national education in 20th years of the 20th century]. *Dialogue of cultures in the European education space*. Kyiv: KNUITD [in Ukrainian].

5. Nazarenko, O.V. (2017) The main directions of pedological researches in Kyiv institute of people's education. *Topical questions of contemporary science: Collection of scientific articles*. Aspekt Publishing, Taunton, USA 7. P. 459–463 [in Ukrainian].

6. Prokopenko, I.F. (2019). Rol pedahohichnoi nauky v modernizatsii suchasnoi osvity ta ukrainskoho suspilstva [Role of pedagogical science in modernization of education and Ukrainian society]. *Novyi kolehium*, 3, 4–12 [in Ukrainian].

7. Richnyi zvit pro robotu KDPI im. O. M. Horkoho za 1956/57 n. rik [Annual report of Kyiv State Pedagogical Institute for 1956/67 year]. *Central State Archive of Ukraine* [In Ukrainian]. F. № 166, op. 15. Spr. 2088, 69 p. [in Ukrainian].

8. Richni zvity instytutiv narodnoyi osvity za 1924/25, 1925/26, 1926/27 n. roku ta materialy do nyh [Annual reports of Institutes of Peoples' Education for 1924/25, 1925/26, 1926/27 years]. *Central State Archive of Ukraine* F. 166. Op. 5. Spr. 289. 711 p. [in Ukrainian].

9. Safonova, N.V. (2005). Innovatsiina pedahohichna dumka vydatnykh pedahohiv 20-kh rokiv XX stolittia ta yii vtilennia v suchasnu shkilnu praktyku [Innovative pedagogical thinking of famous pedagogues in the 1920s and its implementation in modern school practice]. О.: Drukarskyi dim [in Ukrainian].

10. Sukhomlynska, O.V. (2014). Radianska pedahohika yak ideolohiia: spробa istorychnoi rekonstruktsii [Soviet pedagogy as ideology: an attempt at historical reconstruction]. *Istorko-pedahohichnyi almanakh*. Vol. 1, 4–24 [in Ukrainian].

Nazarenko O.

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Foreign Languages and Methodology Department
Kyiv Boris Grinchenko University
elena-nazarenko@ukr.net
orcid.org/ 000-0002-5372-848X

**THE INFLUENCE OF SOCIAL AND POLITICAL CONDITIONS
ON THE DEVELOPMENT OF PEDAGOGICAL RESEARCH
IN HIGHER INSTITUTIONS IN THE 1ST HALF OF THE 20TH CENTURY**

The article reviews development of pedagogical science in Ukrainian higher educational institutions in the 20th – 50th years of the 20th century. The aim of this paper is to analyze scientific ideas at the National Pedagogical Drahomanov University in interaction with social and political conditions in the country.

The tendencies in the development of scientific investigations in pedagogical institutes are represented. The 1st half of the 20th century is known as a period of dramatic social changes and reformation of Ukrainian educational system. Scientific views on important pedagogical problems in researchers' works are analyzed: comprehensive study of child's personality during the educational process, the influence of environment on children's development, children's interests, the testing method, a professional orientation, an individual approach to teaching, labor education, moral upbringing, family upbringing, the interaction between learning and upbringing process. In the didactic researches the problem of teaching forms' implementation is selected: features and the use of complex study, Dalton's plan, project forms and lesson studies (lessons' classification, teaching methods and means of training).

The article emphasizes that scientific researches of the 1920^s were based on experimentation and used the innovative ideas of the world's Pedagogy. The role of investigations in the process of Ukrainian national education is stressed: study of educational problems based on the national traditions, publishing of textbooks in Ukrainian language. In the next decades the ideological control and government regulation of educational branch has increased and the scope of university scientists' researches was limited. Many important experimental investigations had been stopped. The article emphasizes that in this difficult for pedagogical science period the university teachers could provide a serious scientific work that is of great significance and remains actual for modern pedagogy (problems of national education, nontraditional teaching forms, family upbringing).

Key words: pedagogical ideas, scientific research, pedagogues and researchers, development of the national education, higher educational institutions.